

FÜZETEK

A Magyar—Török Baráti Társaság időszakos lapja

Tudósítás Kütahyából

Kütahyában 1994. október 8-án megemlékeztek Kossuth Lajos halálának 100. évfordulójáról. Az ünnepségsorozat koszorúzásokkal kezdődött: először a kormányzósági épület előtt álló Atatürk-szobornál, majd a Magyar utcában álló Kossuth-házban helyezték el a megemlékezés virágait. Az emlékünnepeken Magyarország Kütahyai tiszteletbeli konzulja, Ismet Güral; Kossuth szülőhelye képviseletében Szokol István monoki iskolaigazgató; majd Süleyman Caran polgármester; a testvérváros, Pécs képviseletében Kurucsai Csaba, a Baranyai Közgyűlés elnökhelyettese; illetve Cemalettin Sevim, kütahyai kormányzó üdvözlő szavai után Magyarország nagykövete, dr. Vásáry István vázolta föl a jobbra török hallgatóság számára Kossuth Lajos történelmi alakját, kiemelve a két nép barátságának elmélyülésében játszott szerepét.*

Az újságírás műfaji szabályai szerint a tudósítás mindössze ennyi volna. A szemtanú azonban nem hagyhatja említés nélkül a festői környezetet (a kietlen anatóliai táj Kütahya közelében zöldre vált), a Porsuk-patak termékeny völgyét és az 1000-2000 m magas, erdőborította hegyeket, a gazdagon fakadó hidegvizű forrásokat és a gyógyító erejű hévizeket, a várost, ahol (sajnos egyre több török településről már el nem mondható módon) még őrzik a régi típusú lakóépületeket (a Germiyan utcában most van kialakulóban egy korfú „vigalmi” negyed), a Yıldırım Beyazıt által épített Ulu dzsámit, a hajdani derviskolostorban berendezett múzeumot, a lelkes lokálpatrióták által létrehozott gazdag helyi gyűjtemé-

nyeket, a helyi fiatalok népitáncbemutatóját, és a Jánosi-együttes valamint Kobzos Kiss Tamás nagysikerű magyar-török műsorát, a bizánci időket idéző fellegrát.

Kütahya Törökország Sèvres-je, a fehér alapon kobaltkék-téglavörös-méregzöld színű mintákkal pompázó kütahyai fajansz szülőhazája és a modern porcelángyártás fellegráta. Hagyományos motívumokkal díszített vázaformájú szökökút áll a város főterén, s még szállodánk liftaknját is a jellegzetes mintás csempék díszítik.

A magyar utazó számára azonban mégiscsak a Kossuth-ház az igazi látnivaló. (Az a hajdani kasszánya — akkoriban a város egyetlen kőépülete — ahol először helyezték el a magyar menekülteket, már csak régi képeken látható. Ma a városháza áll a helyén.) Ebben a gondozott kertben álló, szépen karbantartott emeletes épületben Kossuth egy kevésbé ismert öregkori portréja fogadja a látogatót, s a korabeli tárgyakkal berendezett szobákban számos Kossuth-relikvia látható.

És persze felejtethetlen a kütahyaiak vendégszeretete. Erről hasonló élményei lehettek Kossuthnak is, hiszen 1851. szeptember elsejéről így ír: „A hajnali kis fuvola dobpergés kísérettel költött fel bennünket kütahiai utolsó álmunkból. A kétéves foglyokat szabadság életére rázá fel, zsibbasztó álmukból... Még nap feljötté előtt elhagytuk Kütahyát. Elhagytuk, s édes fájdalommal emlékezünk vissza kényelmes fogadásunkra s a jó törökökre.”

Tasnádi Edit

* (Az emlékbeszédet teljes terjedelemben közöljük a 2. oldalon. A szerk.)

Magyarország ankarai nagykövetének, dr. Vásáry István-
nak emlékbeszéde, amely a Kossuth Lajos halálának 100.
évfordulóján rendezett kütahyai ünnepélyen hangzott el
1994. október 8-án.

*Tisztelt Kormányzó úr! Tisztelt Polgármester úr! Kedves
Tiszteletbeli Konzulok!*

Pécs és Monok tisztelt képviselői!

Nagyrabecsült török és magyar vendégeink!

Kedves kütahyaiak!

Azért jöttünk össze, hogy Magyarország kormányzójának
és felejtethetetlen nemzeti hőségének, Kossuth Lajosnak alakjáról
emlékezzünk meg. Arról a Kossuth Lajosról, aki két éven
át szívta Kütahya levegőjét és 100 évvel ezelőtt, 1894. már-
cius 20-án adta át lelkét teremtményének.

Kossuth életéről és munkásságáról könyvtárnyi irodalom
szól, mi most csak e nagy élet néhány eseményét és pillanatát
vázoljuk fel, majd nézzük meg, hogy mit jelent Kossuth a
magyar népnek, mit jelent Kossuth a török és magyar nép
barátságának, s végül mit jelent Kossuth Kütahya népének.

1802: Kossuth Lajos megszületik Monokon, Magyaror-
szágon; 1894: Kossuth Lajos meghal Torinóban, Itáliában.
E két földrajzi és időbeli határ közé kell elhelyeznünk Kos-
suth életét. Monoktól Turinig, a 19. század elejétől egészen
a végéig ível ez a hatalmas életút. A magasságos Isten van
akit egy nappal, van akit száz évvel ajándékoz meg, hisz'
„ezer év előtte annyi mint egy napnak az ő elmúlása”. Van
akinek egy rövid élet is elegendő nagy tettek végrehajtására,
van akinek száz év is kevés, hogy nyomot hagyjon maga
után az életben. Kossuth Lajost a Jóisten szerette. Hosszú
életet adott neki, nagy idők tanújának és formálójának tette
meg. Megérte, hogy még életében szimbólum lett, a legiga-
zabb és legnagyobb magyar ember szimbóluma. De ennek
a nagyságnak, mint minden nagyságnak, ára volt, s ez az ár
a szenvedés. Mint egy drámai színmű két felvonásban: hosz-
szú életének, 92 évének az első 47 évében korának aktív
szereplője, formálója volt. Jogász, politikus és újságíró, aki
hazája polgári átalakulásáért, a modern korabeli Európához
való felzárkózásért küzdött. Elveihez hű volt, vállalta a koc-
kázatot, s a négy év börtönt nézeteiért. Az 1848-as polgári
forradalom után az első szabad magyar kormány minisztere,
majd a Habsburgok ellen küzdő magyar szabadságharc élére
állva Magyarország kormányzója lesz. 1849 áprilisában Deb-
recenben az ő vezetésével mondja ki az országgyűlés a Habs-
burg-ház trónfosztását és az önálló Magyar Köztársaság me-
galakulását. A történelmi események ismertek. Az osztrákok
nem bírtak a diadalmas magyar szabadságharccal, s Európa
csendőré, a cári Oroszországot hívták segítségül. A magyar
szabadságot az orosz katonaság fojtotta vérbe, hogy majd
mindez tragikus módon 1948-ban és 1956-ban megismétlőd-
jék.

Kossuth 1849. augusztus 17-én átlépte a magyar határt,
s Vidinbe, az akkori Oszmán Birodalom területére érkezvén
elkezdődött emigrációjának hosszú 45 éve. Ausztria és Orosz-
ország a menekültek azonnali kiadatását követelte, de a Ma-
gas Porta úgy döntött, hogy az emigránsokat nem adja ki.
Sumen és Bursa érintésével a magyar menekülteket 1850
februárjában Kütahyába küldték. Kütahyában Kossuth sokat

dolgozott, s elkészítette Magyarország alkotmánytervezetét
1851 augusztusában, miután a nemzetközi körülmények né-
míleg megenghültek, az oszmán hatóságok engedélyezték
hogy Kossuth és magyar emigráns társai távozzanak Török
országból. Kossuth először Angliába, majd onnan Ameri-
kába utazott. Végül Itáliában kötött ki, ahol Torino váro-
sában végleg letelepedett. Szemeit 1894-ben hunyta le
örökre, anélkül hogy forrón szeretett magyar hazáját még
egyszer láthatta volna.

E rövid áttekintés után válaszoljunk első kérdésünkre
mit jelent Kossuth neve a magyar népnek? Múlt alkalommal
mikor 1993 decemberében az a megtiszteltetés ért, hogy Is-
met Güral úr, Magyarország kütahyai tiszteletbeli konzuljá-
nak beiktatásakor szólhattam Önökhöz, Kossuth jelentőségé-
a azzal próbáltam megvilágítani török barátaim számára, hogy
Atatürkhöz hasonlítottam: Kossuth a magyar Atatürk. A ma
Magyarországon nincs város Kossuth Lajos utca nélkül, a
magyar parlament, a magyar államiság szimbóluma a buda-
pesti Kossuth Lajos téren épült, iskolák és közintézmények
százai viselik Kossuth Lajos nevét. Kossuth Lajos nélkül
nem lenne mai Magyarország. S nem hivatalos állami kultusz
tette őt nagygyá: Kossuthról a nép még életében dalokat
zengett és apjának tartotta, Kossuth ma is minden magyar
ember szívében ott él. Egy szóval: Kossuthot a magyar
ember szereti.

Ezek után azt hiszem, szinte felesleges magyaráznom,
mit jelent Kossuth személye a török-magyar barátság szá-
mára. Az oszmán állam és a török nép két évre befogadta
a menekülő, ellenségei elől bujdokló kormányzót, azt az em-
bert, aki a magyar történelem első számú neve. El lehet ezt
felejtetni? Akárcsak a 18. század elején Rodostóban mene-
déket találó II. Rákóczi Ferenc fejedelem, úgy Kossuth Lajos
személye is a török-magyar barátságnak egy elítélhetetlen
acél láncszeme. Nemrégiben a török kulturális kormányzat
gyönyörű szobrot emelt Rákóczi fejedelemnek Rodostóban.
Ez év szeptember 6-án Süleyman Demirel török köztársasági
elnök avatta fel Törvényhozó Szulejmán szultán emléktür-
béjét és szobrát Szigetvároton, azon a helyen, ahol a nagy
szultán eltávozott az élők sorából. Szinte kívánczik a gon-
dolat ide: vajha részt vehetnénk mindnyájan egyszer egy kü-
tahyai Kossuth szobor avatásán, mely a két nép elválaszt-
hatatlan barátságának újabb szimbóluma lenne.

Végezetül, kedves barátaim, egy szót arról, hogy mit je-
lenthet Kossuth Kütahya mai népének. Kütahya városa je-
lentős szerepet vitt az oszmán történelemben, hiszen a trón-
örökös révén az uralkodó házzal, annak hagyományaival szo-
ros kapcsolatban volt. Kütahya mindig a nemes értelemben
vett konzervatívizmus, a hagyományörzés fészke volt. Kos-
suth életének példája, aki két évig volt a város vendége, arra
inthati a kütahyaiakat, hogy a modernizáció, a haladás csak
nemzeti alapokon, a hazai, a helyi hagyományok figyelem-
bevételével lehetséges. Kossuth emléke így legyen a küta-
hyaiak tudatának elválaszthatatlan része. Nemcsak egy távoli
ország ideig-óráig Kütahyában megpihenő zarándoka volt ő,
hanem a kései török és magyar nemzedékek számára is példát
mutató egyéniség.

Halálának 100. évfordulóján a magyar és a török nép
főhajtva, szeretettel emlékezik rá.

Emléke legyen áldott!

LESZ FOLYTATÁS!

Kulturális és ismeretterjesztő tevékenységének megfelelően a Magyar-Török Baráti Társaság már több török irodalmi művet, dráma-, elbeszélés- és regényfordítást jelentetett meg, illetve vitt színpadra magyarul.

Az alkalomhoz kötött kiadványok mellett egy hosszú távú, az egész XX. századi török irodalmat átfogó és bemutató programot is elindítottunk, és a „Török irodalom könyvtára” című sorozatban eddig két kötetet adtunk ki.

Ismerve a magyarországi könyvkiadás és terjesztés gondjait, azt hiszem, nem kell ecsetelni, hogy egy-egy könyv megjelentetésének nyomdai és egyéb költségei milyen anyagi terheket rónak a társaságra. Tekintve, hogy nem bestsellerről vagy olcsó és nívótlan szerelmi történetekről van szó, könyvkiadásunk semmiképp sem nyereséges és még jó, ha költségeink úgyahogy megtérülnek.

Mivel a tagdíjakból a százezres nagyságrendű költségeket nem lehetséges finanszírozni, támogatókra van szükségünk, akik nélkül a könyvkiadás elképzelhetetlen lenne. Ez ügyben több intézményt és céget is megkerestünk, anyagi támogatást remélve. Így jelenhetett meg gondozásunkban a közelmúltban Sz. P. Szezái „Szabadulás” című regénye, az ERŐTERV Rt. támogatásával.

Az elmúlt évben a Budapesti Török Nagykövetségnek is írtunk levelet, amelyben bemutattuk eddigi tevékenységünket, és további művek megjelentetéséhez, illetve a „Török Füzetek” kiadásához kértünk támogatást. Levelünkre válaszolva ez év január 5-én Bedrettin Tunabaz nagykövet úr 2000 USD támogatást adott erre a célra, amelyet Fehér Géza, társaságunk elnöke vett át. Sorozatunknak lesz tehát folytatása. Az összeg átadását, és annak

leendő felhasználását elismervény-nyel nyugtáztuk, amelynek magyar fordítása a következő:

„A Magyar-Török Baráti Társaság a török irodalom Magyarországon történő megismertetése érdekében folytatott tevékenységének, híres török írók művei magyarra történő fordításának és kiadásának céljaira, Törökország Nagykövetségétől 2000 USD ellenértékéért 225 540 Ft-ot átvett. Ezen összeg egy részéért Számi Pasazáde Szezái: „Szabadulás” című regényéből, illetve Ömer Seyfettin: „Hárem” című elbeszélés gyűjteményéből, amelyeket a társaság tagja, Puskás László fordított le, a Nagykövetség 200, illetve 100 db-ot a megvásárol. A fennmaradó összeg a közeljövőben kiadandó művek, úgymint Sait Faik Abasıyanuk elbeszélései, illetve Reşat Nuri Güntekin „Çalıkuşu” című regénye nyomdai költségeinek támogatására, illetve a Török Füzetek című időszakos lap szerkesztésénél használható szoftver rendszer megvásárlására használtatik fel.

*Tisztelettel
dr. Fehér Géza elnök”*

A nagykövet úr nagylelkű, céljainkat szem előtt tartó támogatását ezúton is hálásan köszönjük.

Nagykövet úr a megvásárolt könyvekkel kapcsolatban azt a kívánságát fejezte ki, hogy azokat használjuk fel legjobb belátásunk szerint. Úgy döntöttünk, hogy a könyvek a legjobb helyen a gimnáziumok könyvtáraiban lennének, ahol mind a török irodalom iránt érdeklődő tanárok, mind pedig a tanuló ifjúság hozzáférhet.

Az iskolaigazgatók a kísérőlevélben tájékoztatást kaptak arról, hogy a könyveket a Török Nagykövetség anyagi támogatásával juttattuk el hozzájuk. A könyvekhez mellékel-

tük a Török Füzetek egy-egy példányát is. Több iskolától jött érdeklődő és köszönő levél.

Ami a „Török irodalom könyvtára” sorozat további kötetait illeti, azok kiválasztásánál a következő szempontokat kívánjuk érvényesíteni: Részben szeretnénk áttekintést adni az iszlám befolyással szakító, európai szellemben megújuló török irodalomról, amely maradandó és értékes alkotásokat hozott létre. E célból nyúltunk vissza Sz. P. Szezálig, akivel az európai értelemben vett regényírás elkezdődött Törökországban. Ezután, ha nem is feltétlenül kronológiai sorrendben, de szeretnénk bemutatni minden jelentős török író, egészen a kortársakig. Másfelől szeretnénk érzékelteni azt az írói munkásságot, amely jelentősen hozzájárult ahhoz, hogy az elavult, korszerűtlen Oszmán Birodalomból mintegy évszázad alatt jöhetett létre egy modern török állam és társadalom, illetve amely a vidékre, az egyszerű emberek közé száműzött török nyelvből pallérozott irodalmi nyelvet teremtett. Ezért a könyvekhez írt előszóban nemcsak az író, de azt a kort és politikai helyzetet is érzékelteni szeretnénk, amelyben az író működött. Tesszük ezt abban a reményben is, hogy ilymódon egy rövid török irodalomtörténet áll össze, amely Magyarországon szinte teljesen hiányzik.

A további művek kiválasztásával kapcsolatban az elnökség úgy határozott, hogy a török irodalmat ismerő tanároktól, értelmiségiektől kér javaslatokat, és ezek figyelembevételével folytatjuk a könyvkiadást, amely remélhetőleg nemcsak a társaság tagjainak, de másoknak az érdeklődését is felkelti, és elolvasásuk az esztétikai élménnyen túl új információkat is ad.

Dr. Puskás László

KARÁCSON IMRE

Karácson Imre 1863. február 19-én született a veszprémi megyei Torna községben. Kisbirtokos szülei öt gyermeket neveltek, mégis taníttatták tehetségesnek mutakozó Imre fiukat. Középiskoláit Veszprémben, Sopronban és Győrben végezte, utóbbi helyen a kisebb papnevelő intézet növendéke lett. A középiskola elvégzése után a budapesti központi papnevelő intézetbe küldték, s miután itt befejezte tanulmányait, 1885 júliusában Győrről pappá szentelték. Másfél évnyi lelkészi szolgálat után, 1887 derekán a győri püspöki udvarba került. 1888-ban teológiai doktorátust szerzett, s ez is közrejárta abban, hogy egy év múltán kinevezték a győri királyi katolikus tanítóképző tanárává (1889), majd 1891-ben, 28 évesen, ugyanezen intézmény igazgatójává. A nevelésügyben végzett munkájának elismeréseként 1906-ban kinevezték a győri kisebb papnevelő intézet rektorává.

Karácson a fiatalság nevelését és a papi munkát annyira komolyan vette, hogy közírói és tudományos munkásságának egy részét is ezek szolgálatába állította. A világi tudományokhoz, jelesül a turkológiához a kedvet az 1877-78-ban hazánkban végigsőprő, törökök iránt érzett baráti hangulat keltette fel benne. Ekkor kezdett foglalkozni a török nyelvvel, illetve általában a Kelet történetével. Már budapesti papnövendék korában előadást tartott a finnugor nyelvrokonság ellen. Kapcsolatba lépett Vámbéry Árminnal, tőle kapta meg Sakir és Szubhi török történetírók műveit, amelyeknek a III. Károly török háborúira vonatkozó fejezteit lefordította és közzétette (1892). Ugyanebben az évben adta ki „A mohamedanizmus és a kereszténység” című kisebb írását, majd 1894-ben két 18.

századi török diplomata Magyarországról szóló feljegyzéseit. „Keletről” címmel 1899-ben válogatást adott közre újabb kori török költők műveiből, 1900-ban pedig olyan közleményt jelentetett meg a Századokban, amely Evlija Cselebi kevéssel ezelőtt Törökországban kiadott útleírásain alapult (ezt 1902-ig még három hasonló követte). Ez a publikáció is belejátszott abba, hogy kapcsolatba került török tudományos körökkel. Vámbéry Ármin javaslatára ugyanis az Evlija Cselebi művének további kötetét a sajtó alá rendező isztambuli kiadó Karácsont is közreműködésre kérte fel, s így történt, hogy a híres török utazó leírásainak hatodik — javarészt Magyarországgal foglalkozó — kötete félig-meddig magyar kiadás-ként látott napvilágot; a Magyar Tudományos Akadémia pénzbeli támogatást adott hozzá, az előszót Vámbéry írta, a szöveg ellenőrzését és korrigálását pedig „doktor monseigneur Karácson” végezte. Az Evlija Cselebi műveivel kapcsolatos munkálkodás aztán hamarosan idehaza is megtisztelő feladatot hozott számára: 1902-ben a Magyar Tudományos Akadémia megbízta a nevezetes hatodik kötet magyar fordításával, ami gyorsan elkészült, és 1904-ben meg is jelent. Abban az évben, amelynek egyéb eseményei is alaposan beleszóltak Karácson életének további alakulásába. A magyar kormány előterjesztésére Ferenc József ez év tavaszán határozott arról, hogy kezdjenek tárgyalásokat a török kormánnyal Rákóczi Ferenc hamvainak hazahozataláról. A megbeszéléseken, illetve a dolog lebonyolítása során kialakult baráti légkörben aztán Abdulhamid szultán magyar kérésre hozzájárult ahhoz, hogy egy magyar küldöttség levéltári ku-

tatásokat folytasson Isztambulban a török-magyar viszonyra, különösen pedig a Rákóczi- és Thököly-emigrációra vonatkozóan. Első lépésként Thallóczy Lajos, a neves történész-politikus utazott el az akkori török fővárosba, s miután a lehetőségekhez képest tájékozódott a levéltárak állapotáról, a várható anyagról, úgy ítélte meg, hogy „egy török nyelvben járatos és a Konstantinápolyban való kutatást életcéljának” tekintő kutató kiküldésével „nagy eredmény volna elérhető”. Eddigi fordítói munkássága alapján Karácson Imre megbízását javasolta, amit a miniszterelnökség 1907. február 11-én elfogadott, s havi 500 korona tiszteletdíj megállapításával megbízta Karácsont, hogy isztambuli levéltárakban és mecsetkönyvtárakban magyar vonatkozású okmányokat kutasson fel, azokról másolatokat és fordításokat készítsen, s munkájáról időnként jelentésben számoljon be.

Karácson 1907. április 6-án érkezett meg Isztambulba, s ezzel kezdetét vette rövid életének az az időszaka, amely tudományos szempontból a leggyümölcsözőbbnek bizonyult. Kevéssé ismert, hogy Karácson már ezt megelőzően is többször járt Törökországban, hogy történeti források után kutasson, de kétségtelen, hogy az 1904-es Evlija Cselebi-fordítást leszámítva legjelentősebb tudományos teljesítményei ehhez az utolsó, négy esztendeig tartó isztambuli tartózkodáshoz kapcsolódnak.

Amikor Karácson ezen éveiről mérleget akarunk készíteni, első és elemi kötelességünk szólni azokról az időnként elképesztő körülményekről, amelyek között munkáját végezte. A sokszor legyőzhetetlennek tűnő nehézségek több forrásból táplálkoztak.

Elsősorban is a bizalmatlanságból, amellyel a túl kíváncsi „idegent” az elnehezült oszmán bürokrácia fogadta, másodsorban a török levéltárak akkori kaotikus állapotából, végül pedig a történeti kutatáshoz nem éppen kedvező, folyton változó politikai helyzetből. Karácson, bár a szultán hivatalos engedélye alapján érkezett, sokan a magyar kormány ügynökének tartották, s rengeteg fáradozásába került, amíg ezt a gyanút úgyahogy eloszlatta. De mindez azal is járt, hogy iszonyú lassúsággal jutott hozzá a kutatási engedélyekhez, amit minden egyes levéltárra külön meg kellett kérnie. Azt se feledjük, hogy magukat a levéltárakat is úgyis szólni fel kellett fedeznie, részben mert rendezetlenek voltak, részben mert egynémelyiknek a létezéséről még a török hatóságoknak sem volt fogalma. Így történt, hogy a Topkapu Szeráj levéltárába, ahol pedig — okkal — a legfontosabb iratokat gyűjtötték, csak 1908 őszén kapták meg az engedélyt, de a munkát jobbra csak a következő év elején kezdhette el itt. Az is többször előfordult, hogy később nem engedték be oda, ahol korábban már kutathatott, s kezdhette előről az engedélyezést. Ám akkor sem jutott feltétlenül révbé, ha az engedély birtokában már kapun belül volt, mert a tisztviselők leleménye kifogyhatatlannak bizonyult a munka hátráltatásában. A defterhane irattárában például mindaddig hagyták egy sarokban kuporogva írni, míg magától rájött arra, hogy asztalhoz és székhöz csakis baksis révén juthat. Elvárták tőle a baksist a mellé rendelt kísérők is, akiknek feladata volt szemmel tartani a magyar tudós munkálkodását (a csúcspontot minden bizonnyal az jelentette, amikor egyik „őre” egy fejősteheket próbált kicsikarni tőle). Vagy említhetjük azt az esetet, amely a már Isztambul-szerte ismert Karácsonnal 1911 májusában esett meg, néhány nappal az-

után, hogy újra kézhez vehette a diváni hűmájun levéltárába szóló engedélyt. Adil bej államtitkár az engedélyt érvényben hagyva elrendelte, hogy Karácson deftereket kézbe nem vehet, azokról másolatokat nem készíthet, s az iratokat, amelyeket az előző nap még használhatott, Karácson jelenlétében visszavitte a raktárba.

Karácsonnak, amennyire nehezen boldogult a levéltárakkal, olyan gyorsan sikerült elintéznie, hogy a mecsetkönyvtárakban kutathasson. Már megérkezésének havában ráakadt Evlija Cselebi művének eddig magyar nyelven kiadatlan kötetére, s azon mód hozzálátott a hetedik kötet magyar vonatkozású részének fordításához. Közel állt a munka befejezéséhez, amikor váratlan nehézsége támadt. Az addig jóindulatú könyvrörök egy napon megtagadták a kézirat kiadását, arra hivatkozva, hogy a cenzúra tiltó hatálya alá esik. Karácson ezért egyelőre nem törődve a hiányzó lapokkal, felajánlotta fordítását a Magyar Tudományos Akadémiának. A kedvező válasz nyomán 1908 elején elkezdődött a mű nyomtatása, s ez hamarosan oda jutott, hogy szükségessé vált a kimaradt lapok pótlása. A kézírathoz azonban továbbra sem bírt hozzájutni, ezért kétségbeesett lépésre szánta el magát. Elment a török közoktatási miniszterhez, s meggyőzte, hogy a „veszedelmes” mű magyar nyelvű kiadása nem sérti a török érdekeket, s írásbeli engedélyt szerzett a kézirat használatához. Így tudta befejezni a fordítást, s így jelenhetett meg nálunk elsőként ez a becses munka. Ezt az eredményt azért is nagyra kell tartanunk, mert olyan időszakban született meg, amikor a cenzúra még a Korán-magyarázatokot is tilalmi listára tette, s az így indexre került könyveket a szultáni palotába hordatta össze.

Ugyanígy szegődött Karácson mellé a szerencse egy másik esetben is; 1908 májusában Ali Emiri efendi (Abdulhamid szul-

tán udvari költője és egyéb rangos címek birtokosa) tudomást szerezvén arról, hogy a magyar kutató erősen érdeklődik a magyar menekültekre vonatkozó iratok iránt, borsos áron megvételre ajánlotta fel Karácsonnak a Rákócziékkal kapcsolatos okmányokat, s egyúttal kilátásba helyezte, hogy ha a kért összeget nem kapja meg, megsemmisíti őket. Karácsonnak azonban a követelt pénz töredéke sem állott rendelkezésére, így aztán bárhogy kísérletezett, nem tudta megszerezni a hön áhított iratokat. Végül a dolog úgy oldódott meg, hogy 1910 májusában a szeráj levéltárában egy ládából szerencsés kézzel kihúzta a Rákóczi-emigráció legjelentősebb dokumentumait, s júniusban az Ali Emiri-féle okmányok eredetijei is előkerültek. Az akkori török viszonyok furcsaságai közé tartozik, s az igazság kedvéért ezt is el kell mondani, hogy a hivatalnokok olykor a honfitársaikat sem kímélték. Így eshetett meg, hogy 1910 őszén az Oszmán Történeti Bizottság valamennyi tagját — akiknek a szultán védnöksége alatt feladata volt Törökország történetét megírni — belügyi rendelettel tiltották el a portai levéltár látogatásától. Bár a hivatalos indoklás a rendezés késlekedésével magyarázta a lépést, Karácson szerint azonban az egész Ahmet Refik főlevéltáros bosszúja volt azért, mert korábban kizárták az említett bizottságból.

A levéltárügy jellemzése után említsük meg, hogy az akkori politikai helyzet sem volt kedvező egy ilyen tudományos vállalkozáshoz. Törökország ezekben az években történelmi jelentőségű változások sorát élte meg, gondoljunk csak az 1908 nyári ifjútörök forradalomra, az alkotmányos rend bevezetésére, a Bosznia miatti külpolitikai bonyodalmakra, Abdulhamid detronizálására stb. Karácson feltehetően is több nagyvezír-váltás

(Folytatás az 6. oldalon!)

tanúja volt Isztambulban, aminek fő jelentősége számára abban rejlett, hogy a kutatási engedélyekért a nagyvezírhez kellett folyamodnia.

Rátérve Karácson isztambuli tevékenységének értékelésére, nyilvánvaló, hogy az jóval több volt egyszerű tudományos kutatótnál. Először is, noha épp az ellenkezőjéről győzködte a törököket, Karácson óhatatlanul belekeveredett a politikába (ha nem is túl mélyen). Ez részben abból állt, hogy a magyar kormány utasítására közreműködött néhány díszkréciót igénylő ügy lebonyolításában. Másrészt jó kapcsolatokat ápolt befolyásos török politikusokkal és újságírókkal (például Ahmet Dzsevdetel, a kor vezető török lapjának, az Ikdámnak a tulajdonosával), s mint jó magyar, a Bosznia kapcsán támadt feszültség idején szorgalmazta a magyar álláspont támogatását. Több újságcikket tett közzé a két ország viszonyáról és a török belpolitika egyes kérdéseiről. Különösen nagy visszhangot váltott ki a török nyelvreform ügyében megjelentetett írása. Politikai szerepléséről egészében véve elismeréssel szólhatunk. Másodszor pedig nemcsak szemtanúja, hanem tevékeny résztvevője lett a török történettudomány és levéltárügy újjászervezésének, modern alapokra helyezésének. A legújabbkori török tudományosság pusztán Karácson jelenlétének rengeteget köszönhet, hiszen az ő működése irányította rá az illetékesek figyelmét a török levéltárak tarthatatlan helyzetére. Az ennek nyomán meginduló rendezéshez kérték is a segítségét, amit ő a Thallóczy Lajos instrukciói szerint készített rendezési tervvel meg is adott. Karácson azzal is elévülhetetlen érdemeket szerzett a két ország tudományos kapcsolatainak építésében, hogy részt vett a Türk Dernegi, majd utóbb a Tarih-i Oszmání Endzsümeni (Oszmán Történeti Bizottság) munkájában (az utóbbiban mint levelező tag),

ahol előadásokkal és tanácsokkal, továbbá a bizottság még ma is nagy becsben álló új folyóiratába írt cikkel járult hozzá a török történetírás megújításához. Úgy tűnik azonban, hogy isztambuli tartózkodásának vége felé — talán a személyes sérelmek és a sokszor nehezen viselt kezdetlegesség hatására — egyre inkább fél szívvel járt el a tudományos testület üléseire.

Ami Karácson szorosan vett tudományos munkásságát illeti, azt az említett körülmények ismeretében nyugodtan nevezhetjük imponálónak. Még akkor is, ha célirányos munkáról szó sem lehetett, hiszen a találmányra felbontott ládák, zsákok tartalmáról mit sem sejthetett előre, s így jórészt a vakszerencsére kellett bíznia magát. De úgy hisszük, végső soron a jószerencse vezette a kezét. Legfőbb feladatának a Rákóczi-emigrációra vonatkozó okmányok felkutatását kapta és tartotta, s ha sokára is, de megtalálta őket. Ha csak ezt végezte volna, küldetése már akkor is teljesül. Karácson lankadatlan szorgalma és kitartása azonban ennél sokkal gazdagabb anyaghoz juttatott bennünket. Ahogy már említettük, 1907-ben lefordította Evlija Cselebi hetedik kötetének Magyarországról szóló részét, 1908-ban pedig egy általa fellelt állambölceseleti munkát, amit ma is haszonnal forgatunk. 1910 őszén, amikor a Rákóczi-okmányokat rendezte sajtó alá, postára adta a 17. századi török történetírók műveiből készített kötetnyi terjedelmű fordítását. Ugyanakkor egész idő alatt szorgosan másolta és fordította a kezébe kerülő magyar vonatkozású okmányokat, amelyeket évről-évre elküldött Budapestre, s amelyekből egy önálló kötet összeállítását tervezte. Ezek a levéltári és mecsetkönyvtári „leletek” szolgáltatottak a nyersanyagot számos kisebb publikációjához, amelyeket a Századokban, a Katholikus Szemlében, a Hadtörténelmi Közleményekben stb. tett közzé. A kutatásairól és az

isztambuli tapasztalatairól az újságok hasábjain is rendszeresen beszámolt. El kell ismerni, hogy ilyen mennyiségű munkát a mai rendezettebb viszonyok között is nehéz volna végezni. Szerénységére jellemző, hogy ő maga mégis elégedetlen volt teljesítményével: „igazán érdemes, nagy munkát eddigelé nem végeztem”, jegyzi fel több ízben naplójában. Személyes tragédiája és a tudomány nagy kára, hogy a már kibányászott anyag módszeres feldolgozására sem maradt ideje. Evlija-fordítását és az állambölceseleti munkát leszámítva legjelentősebb alkotásai mind halála után jelentek meg: a Rákóczi-emigráció okmányai — amelyeknek levonatait oly lelkesen javította — 1911-ben, a Török-magyar oklevéltár 1914-ben, a török történetírók pedig 1916-ban.

Karácson Imre a Rákóczi-okmánytár készítése közben vetette papírra: „Úgy vélem, hasznavehető és érdekes könyv lesz belőle. ... Ennél érdekesebb munkát úgysem fogok életemben írni, mert ez forrásmunka lesz”. Karácson igazságtalan volt önmagához, mert ha torzóban maradt életművén végigtekintünk, azt látjuk, hogy valójában csakis forrásmunkákat tett le az asztalra. Mégpedig olyan forrásmunkákat, amelyek ma is mind ott sorakoznak könyvespolcainkon, a nélkülözhetetlen kézikönyvek között.

Végzetét egy máig nem teljesen tisztázott körülmények között szerzett vérmérgezés okozta. Már 1910 őszén komolyan betegeskedett, s bár operációt is végeztek rajta, 1911 első hónapjaiban egyre romlott állapota. 1911. április 18-án hullott ki kezéből a toll, s Széchenyi Ödön már hiába vitette kórházba — május 2-án eltávozott az élők sorából. A magyar kormány azonnal intézkedett hazahozataláról, Győr városa pedig saját halottjának nyilvánította és május 14-én káprázatos temetést rendezett neki, majd 1915-ben emlékművet emeltetett tudós halottjának.

▲ Fodor Pál